

of het nieuwe. Het bewustzijn, de subjectieve realiteit, is op de toekomst gericht; een toekomst die nog niet vastligt. In zijn hoofdwerk "Das Prinzip Hoffnung", 1954/9 stelt hij tegenover de → *angst* voor de toekomst en het → *nihilisme* het anticiperend vermogen van de mens, namelijk de → *hoop* op een niet-vaststaande toekomst. Binnen de context van het natuurrecht (→ *Natuurrecht/natuurrechtsleer*) situeert Bloch de verwachting en het streven de menselijke → *vrijheid* op een objectieve wijze te realiseren. → *Utopie*. In het boeddhisme wordt de fenomenale realiteit herleid tot afzonderlijke en steeds veranderende entiteiten. Dat wil zeggen, er bestaat geen onver-

gankelijk → *zelf* dat als substraat kan dienen voor veranderingen in de wereld der verschijnselen. De hedendaagse Vlaamse boeddhist Ulrich Libbrecht (1928-) oppert in zijn boek *Adieu à Dieu. Naar een religieus atheïsme*, 2014, de theorie van eeuwige energie. Nirvāna, leegte of niet-zijn is een veld van eeuwige energie dat een onuitputtelijke werking heeft op materie: nirvāna is een veld "leeg aan vormen, maar vol van energie".

→ *Aanleg*, → *Boeddhistische filosofie*, → *Apolinisch/Dionysisch*.

Wu wei

→ *Chinese filosofie*.

Y

Yi

→ *Chinese filosofie*.

Yin en Yang

Twee basisprincipes uit een oude Chinese → *natuurfilosofie* die worden weergegeven met het teken ☯. Oorspronkelijk stonden ze voor de schaduwzijde (Yin) en zonnzijde (Yang) van heuvels en vormen daarom de basis voor een → *metafysica* van licht en duisternis. Yin staat in deze metafysische leer voor het duistere, geheimvolle, verborgene, aardse, ontvankelijke en vrouwelijke; Yang wordt geassocieerd met het lichte, openbare, aan de oppervlakte liggende, hemelse, schenkende en mannelijke. De twee principes (→ *Principe*) zijn van elkaar afhankelijk (zo kan licht alleen bestaan als er ook donker bestaat, en omgekeerd) en gaan in elkaar over (bijvoorbeeld: de dag bereikt rond

het middaguur het lichtste punt, om vervolgens om te slaan in de richting van het donkerste punt rond middernacht, een wisselwerking die zich dag na dag herhaalt). Die dynamiek zien we ook elders in de natuur (lente, zomer, herfst, winter, en weer lente), maar bijvoorbeeld ook in de politiek, bij het verloop van dynastieën (opkomst, bloei, piek, verval, omverwerping). De gedachte dat alles omslaat in het tegendeel heeft ertoe geleid dat sommige filosofische teksten, zoals de *Laozi*, voorstellen dat mensen actief streven naar de "mindere" optie (zwak, nederig, arm) om de "meerdere" optie (sterk, hoog, rijk) te bereiken. Actief streven naar die meerdere optie heeft volgens deze teksten gegarandeerd een averechts effect. → *Chinese filosofie*.

Yoga

→ *Indiase filosofie*.

In het spoor van Erasmus

“Wat u bezit en wat u bent, zult u wijden aan het algemeen welzijn.”

Erasmus, *Enchiridion*, 1515.

“Zich terugtrekken uit de ‘ruige menigte’, naar het gezelschap van een ‘selecte minderheid’, maar ook naar de absolute eenzaamheid van de enkeling – dat alles is altijd het meest markante kenmerk van het leven van de filosoof geweest, sinds Parmenides en Plato ontdekten dat voor die ‘selecte minderheid’, de *sophoi*, het ‘denkende leven’, dat vreugde noch verdriet kent, van alle levenswijzen de meest goddelijke is, en dat de *nous*, het denken zelf, ‘de koning van hemel en aarde’ is.”

Hannah Arendt, ‘Thinking’ uit *The life of the mind*, 1971 (*Denken. Het leven van de geest*. Vertaald door Dirk De Schutter en Remi Peeters, 2012)

Harry Willemsen & Peter de Wind (*Red.*)

Woordenboek filosofie

Geheel herziene en aangevulde uitgave